

Stinas

artiklar 6

INNEHÅLL

3 Stora Antillerna

4-11 Utvandringen till Amerika

12-18 Polen

19-31 Belgien

32-33 Nederländerna

34-35 Luxemburg

Stora Antillerna

Stora Antillerna är en ögrupp i Västindien.

Den omfattar 4 större öar:

Kuba (100 860 km²), officiellt Republiken Kuba (spanska: República de Cuba). Består av huvudön Kuba, Isla de la Juventud och flera skärgårdar. Havanna är huvudstad och största stad. Den näst största staden är Santiago de Cuba. 15 mil norrut ligger USA. Bahamas och Turks- och Caicosöarna i nordost, Mexiko 21 mil västerut, Caymanöarna och Jamaica i syd, Haiti och Dominikanska republiken i sydost. Kuba är Karibiens största ö och med över 11 miljoner invånare den näst folkrikaste efter Hispaniola, men med en mycket lägre befolkningstäthet än de flesta länder i regionen.

Hispaniola (76 480 km²) är den näst största ön i Västindien, efter Kuba.

Politiskt uppdelad i två stater.

Dominikanska republiken (spanska: República Dominicana) är östra delen.

Haiti är västra tredjedelen.

Jamaica är 234 km lång och som mest 8 mil i nord-sydlig riktning. Ön ligger cirka 14,5 mil söder om Kuba och 19 mil väster om Hispaniola.

Puerto Rico (9 104 km²) på engelska officiellt Commonwealth of Puerto Rico, på spanska officiellt Estado libre asociado de Puerto Rico, är en ögrupp – alternativt ö med tillhörande skärgård. Självstyrande territorium tillhörande USA. Ön är den minsta i Stora Antillerna, ungefär lika stor som Östergötland.

KÄLLA: Wikipedia

UTVANDRINGEN TILL AMERIKA

FRÅN HÄLSINGLAND på 1840-talet, främst av religi- ösa skäl

Erskjansarna (även kända som Erik-
Jansarna eller Jansoniterna) var en
kristen sekt från 1840-talet under
ledning av bondsonen Erik Jansson
(f. 9 eller 19 december 1808) från
Biskopskulla socken i södra Uppland.
I Biskopskulla, 17 kilometer nordost
om Enköping, finns idag Bishop
Hill-sällskapet som bl. a. driver ett
museum.

Jansson växte upp i en kristen miljö.
När han var 8 år (1816) blev han
sparkad i huvudet av en häst och det
var under en period av svår huvudvärk
orsakad av den olyckan han började
få sina idéer.

Samfundet bildas

Erik Jansson hade börjat betrakta sig
som Guds profet och under en affärs-
resa 1843 till Hälsingland uppträdde
han i Söderala socken utanför
Söderhamn vid kusten som talare vid
en s.k. läsarkonventikel och hänförde
de församlade i så hög grad att han
snart blev hälsad som lärofader i
ganska många socknar i Hälsingland.
Han besökte bl. a. byn Älvkarhed,
Alfta, 6 mil väster om Söderhamn.

1844 flyttade Jansson med sin familj
till Stenbo, Forsa i norra delen av
landskapet och startade i Älvkarhed

ett samfund där han jobbade emot
många av kyrkans idéer. Han hade
också en egen katekes (helig skrift).
Av de som anslöt sig var många
kvinnor.

Han höll ett stort och mycket upp-
skattat möte vid gården Hammar i
Älvkarhed. Han ansåg att läsandet av
Bibeln ledde till syndabefrielse, så
dop, konfirmation eller nattvard
behövdes inte.

Bönemöten i hemmet var sedan
länge förbjudna (se faktaruta), vilket
skulle komma att ställa till det för
Erskjansarna.

Bokbål

Jansson ansåg att läsandet av andra
religiösa skrifter än Bibeln (såsom
Arndts, Luthers och Norbergs läror)
och psalmboken var hädiskt (respekt-
löst), och anordnade därför den 11
juni 1844 bokbål i Tranberg i Alfta,
12 kilometer bilväg norr om
Älvkarhed.

Bokbål anordnades även 28 oktober i
Söderala och 7 december i Forsa.

Jansson förbjöd även sina medlemmar
att besöka andra religiösa möten.

Att lutherska och andra skrifter
brändes på bål kunde den svenska
kyrkan inte tillåta. Erik Jansson ställdes
inför rätta både i Uppsala och
Hälsingland men lyckades med hjälp
av anhängare fly en fångtransport på
väg till fängelset i Gävle.

Efter att ha hållit sig gömd i källaren
i Kvarnåkers gård i Älvkarhed i 3

dygn tågade han och anhängare en söndag 1845 upp på Losjöberget några kilometer därifrån (för att kunna upptäcka om han var jagad), där han predikade om sin religiösa övertygelse och Amerikas stora rikedomar. De skulle bland annat kunna prata det främmande språket när de steg iland i Amerika. Hur han visste något om Amerika är dock oklart.

Efter denna predikan kallas den del av berget där Jansson höll till för Erskjansaklitten.

Predikstolen på bilden är inte den ursprungliga, men den är återuppbyggd på samma plats.

Den tändande gnistan

Några månader före Erik Janssons första besök i Älvkarhed 1843, hade Carl Magnus Flack från byn utvandrat till Chicago.

Efter bokbålen blev det ohållbart att stanna kvar i Sverige, de blev den tändande gnistan för emigrationen.

Det var Flacks brev hem till släkt och vänner som skapade fina förutsättningar för utvandringen från Alfta socken.

I december 1845 anlände en första scout till New York. I juni 1846 följde Erik Jansson och många anhängare efter och bosatte sig cirka 20 mil väster om Chicago i delstaten Illinois på östra sidan av mellanamerika. Där byggde de upp kolonin Bishop Hill (översättning av namnet på Janssons födelsesocken Biskopskulla), på 138 hektar (1,38 km²).

Missväxt drabbade mellansverige 1844 och 1845. Detta bidrog till att många senare tog steget att följa rörelsen till Amerika.

1845-1847 utvandrade många hela familjer, men sett till hela utvandringsperioden var det alltså en hel del familjer som splittrades. Under de första åren var det 33 procent fler kvinnor än män som utvandrade.

Hemmet var det ställe dit man bjöd in grannar och släktingar och höll läsaremöten och på så sätt rekryterades medlemmar.

Planering för resan

För att planera resan och sköta gruppens ekonomi bildade Erik Jansson en särskild ledningsgrupp, furstarna. Den bestod av fyra av Janssons närmaste anhängare från Hälsingland: Jonas Olsson och Olof Jansson från Söderala, Olof Jonsson från Stenbo och Anders Berglund från Alfta.

Den slutgiltiga lösningen var att åka med båtar som skeppade järn över Atlanten och många av de som åkte var bönder, så de sålde sina hemman (jordbruksfastighet med ägor) och ägodelar och fick ihop en stor summa pengar. Alla pengarna lades i en gemensam kassa, så även fattiga erskjansare kunde följa med. Sedan slöt man avtal med rederier. Så man reste över för drygt 55 riksdaler – cirka 6000 kronor. Senare kom resorna att kosta 50 riksdaler (5826 kr).

Utrustning för resan

I det brev som Olof Olsson skrev från sin planeringsresa i början av 1846 rekommenderade han resenärerna att ta med kokkärl med täta lock, fyra lispund torrt bröd per man, ett lispund fläsk, 1 ½ lispund kött (1 lispund = 8,5 kilo). På något annat skepp köptes proviant för 549 riksdaler, 3 riksdaler per man. En tunna råg kostade då tio riksdaler (cirka 1050 kronor) och ett lispund smör fem riksdaler.

På ett av skeppen från Stockholm med 150 erskjansare ombord var utrymmet 21 alnar långt, 12 alnar brett och tre alnar högt 1 aln = 60 centimeter, utrymmet var alltså 12,5 meter långt x 7,3 meter brett x 1,8 meter högt). Elva skepp av olika storlekar avgick från Gävle, Söderhamn och Stockholm med kolonister. Resorna varade i ungefär en månad. Men alla kom inte fram.

Livet i kolonin

Hösten 1846 ankom 300 kolonister till Bishop Hill. De flesta, 400 stycken, anlände våren 1847. Under de åren gjorde knappt 800 personer resan över Atlanten till Bishop Hill. Totalt var det mer än 1200 anhängare som flyttade in i Bishop Hill under Erskjansens tid som ledare.

De flesta emigranterna kom från Hälsingland, många från Söderala, 304 st från Alfta. Men en stor grupp kom från Nora socken i Norduppland. Andra kom från Gästrikland, Dalarna och en mindre del från Erik Janssons hemtrakter i sydvästra Uppland.

I kolonin skulle allt vara gemensamt. Den första tiden blev mycket svår. Svält och sjukdomar drabbade kolonin hårt, men efter några år hade man kommit så långt i uppbyggnaden av hus och med den gemensamma ekonomin att saker började stabiliseras.

Erskjansen mördas

Men några år senare började man protestera mot Erik Janssons egenmäktiga styre och att de fördelar han utlovat uteblivit. Han mördades under domstolsförhandlingar i Cambridge, Illinois den 13 maj 1850, endast 41 år gammal av en avhoppare, sin kusins man John Root. Det innebar slutet på den brinnande väckelse som existerat under den första tiden.

Bonden och nämndemannen Jonas Olsson från Ina i Söderala tog över som kolonins ledare 1850–1853, men under den tiden var ledarskapet informellt. Mot slutet av 1850-talet delade vissa inflytelserika män upp de flesta av fastigheterna och gjorde dem till sina privata egendomar. På en del av området byggdes en mindre stad med namnet Galva (som betyder Gävle). 1861 upplöses kolonin.

Bishop Hill idag

Många byggnader finns idag kvar som ett minne av den första stora grupputvandringen från Sverige.

2016 hade Bishop Hill 125 invånare och ett stort antal släktingar till utvandrarerna finns i området.

FAKTA

Konventikelplakatet var en svensk förordning från den 12 januari 1726 som förbjöd konventiklar (bönemöten i hemmen, med undantag för familjeandakter). Konventikelplakatet syftade till att slå vakt om "enhet i religionen" som enligt den tidens uppfattning var nödvändig för samhällets bestånd. Brott mot förordningen kunde resultera i stränga straff.

Under 1800-talet användes konventikelplakatet även mot bl. a. frikyrkörelsen och Erskjansarna.

Många vägrade att finna sig i lagen, och föredrog att utvandra – de flesta till Nordamerika. Den första stora emigrationsvågen på 1840- och 1850-talen berodde till en del på konventikelplakatet.

Från nästan alla landsändar inkom petitioner om förordningens avskaffande. Frågan behandlades vid flera riksdagar, men först den 26 oktober 1858 upphävdes plakatet.

Utvandring p.g.a. allmän värnplikt i krigstider

Lite senare, 1907, åkte min morfars far Per Hansson till Amerika för att slippa rekryten (lumpen) som hade inneburit att han skulle ut i krig. 40 personer åkte samtidigt. Han åkte hem 1920.

Morfars moster skulle åkt hem med Titanic, som förliste efter krock med ett isberg på sin jungfrufärd 10 april 1912. Även min mormor har/hade släktingar i USA.

Farfars syster åkte till Amerika 16 år gammal 1921 och dog ung där.

FRÅN SMÅLAND från 1850-talet, av ekonomiska skäl

I Småland fick man höra talas om att Erskjansarna blivit lovade ett bättre liv på andra sidan Atlanten och om de möjligheter som fanns där.

Från mitten av 1850-talet utvandrade grupper av människor från Kronobergs län i södra Småland till Amerika.

Men det var framförallt i samband med nödåren i slutet av 1860-talet som massutvandringen tog fart. Även under 1880- och 90-talen, när det var dåliga tider för jordbruket, utvandrade många.

Främst var det till trakterna kring Chicago, i nordöstra Illinois på den östra sidan av mellanamerika.

Det som framför allt lockade i det nya landet var tillgången på billig jord och arbeten och drömmen om ett bättre liv fick många att göra den långa sjöresan västerut.

Berättelser i Smålands-Posten från emigranter och notiser från Amerika blandades med annonser som skulle locka människor att dra upp bopålar och ge sig av.

Den 20 april 1870 berättades om emigrantfartyget Sweden som via Storbritannien körde emigranter till Amerika. Fartyget var nybyggt och kunde erbjuda allt som behövdes för en bekväm och säker överresa.

Skeppet kunde ta 450 passagerare och var 298 fot (knappt 91 meter) långt, 30 fot (drygt 9 meter) brett

och drevs av en maskin på 250 hästkrafter. För passagerarna i första klass fanns hytter och salonger medan utrymmet under däck var reserverat för utvandrarerna. Sweden skiljde sig från andra fartyg genom att utvandrarutrymmet saknade fasta sovplatser och istället var utrustat med hängmattor.

Eftersom de kunde rullas ihop under dagen blev det gott om utrymme och det bidrog till att man kunde ha snyggt och ordning och reda.

Ångfartyget Orlando hade rest från Göteborg till Hull föregående fredag med 350 passagerare ombord.

Professor Hasselquist från Augustasynoden i Amerika kom till Sverige för att värva präster. Han vände sig främst till yngre prästmän och teologistudenter som han skulle försöka förmå att utöva sitt yrke i det nya landet hos ”de derstädes utspridda swenskar”.

Emigrantfartygen utgick från Göteborg via Storbritannien till Amerika på fredagar och lördagar.

Det kunde vara ångbåtar med läkare och medicin ombord och framme i Amerika erbjöds emigranterna tolkhjälp. Den utvandrare som saknade kontakter i det nya landet kunde få hjälp av t. ex. en kaptan som rederiet anlät för att hjälpa nykomlingarna till rätta. Regeringen hade även utsett en befullmäktigad utvandringsagent.

Lockropen från andra sidan havet gjorde att inte mindre än 57 000 kronobergare (nästan som Faluns

invånarantal idag) lämnade länet 1851-1930, vilket är en stor siffra för ett län som tillhörde landets befolkningsmässigt minsta. Omkring 1920 minskade utvandringen kraftigt. Amerika införde de s k kvotlagarna som begränsade invandringen och samtidigt hade Sverige industrialiserats så mycket att industriarbete blivit ett alternativ till emigration för dem som av olika skäl inte längre kunde försörja sig på landsbygden.

Böcker, film och musikal

Idag känns nog utvandringen från Småland till genom Vilhelm Mobergs utvandrarepos.

Flera av källorna till bokserien är hämtade ur svenska Mina Anderssons liv. Hon emigrerade till Amerika år 1890. Om sitt liv skrev hon en självbiografi, Livets hårda skola, som hon skickade till Moberg.

Från början skulle eposet vara en trilogi - Utvandrarerna (1949), Invandrarna (1952), Nybyggarna (1956). Men så kom Sista brevet till Sverige (1959). 1963 kom Din stund på jorden, ett slags uppföljare. Utvandrarerna filmatiserades 1971 och Nybyggarna 1972.

Kristina från Duvemåla

Idén till Björn & Bennymusikalen Kristina från Duvemåla, som är baserad på Mobergs utvandrarepos, föddes runt påsk 1990, premiär en var 7 oktober 1995. Det här blev sundsvallsbördiga Helen Sjöholms genombrott.

Samma sak gällde Peter Jöback.

Förutom föreställningarna i Malmö 1995, Göteborg 1996 och Stockholm 1998 tog man med sig de 4 huvudrollsinnehavarna till den lilla staden Lindstrom i Chisago County, Minnesota, USA. De trakter dit Karl-Oskar och Kristina utvandrade. Där gjorde man en konsert tillsammans med lokala musiker samt att man till TV-programmet som denna information kommer från träffade svenskättlingar som aldrig varit i Sverige men som pratar ganska felfri smäländska.

Duvemåla

I Duvemåla i Kalmar län föddes och bodde Vilhelm Mobergs mormor Johanna. Vid hennes stuga stod det gamla astrakanträdet vars äppelkärnor senare planterades och gav frukt vid det nya hemmet i Amerika.

Men bondefolket Karl-Oskar och Kristina Nilsson (Kristina är ett fiktivt namn, Karl-Oskars fru hette i verkligheten Anna) från Korparmon i Ljuders socken i nuvarande Lessebo kommun var inte representativa utvandrare. Det var mest arbetare, tjänstefolk och entreprenörer som åkte.

Karl-Oskar och Kristinas resa

Men iallafall. Kristina ville inte åka, men de reste från Karlshamn i Blekinge med briggen Charlotta en het midsommarafton 1850 och med på färden var även Karl-Oskars yngre bror Robert, drängen Arvid och många fler. Av de 78 passagerare som stigit ombord kom 70 fram till New York mer än 2 ½ månad senare. Resten dog och begravdes i havet.

Från New York reste man nu med båt och tåg mot Chicago. Därefter med flodbåt uppför Mississippi mot Minnesota och slutligen uppför bifloden St Croy mot det lilla nybyggarsamhället Tailor's Falls.

Brukbar jord fanns, utan alla dessa stenar som fanns i jorden hemma, verktyg och kunskap hade de. Men de var ensamma.

De flesta invandrarna hade inte råd att köpa mark att bygga hus på, så i början fick de bo som i en koja.

Robert och Arvid gav sig iväg till guldfälten i Kalifornien, men den resan slutade inte riktigt som de hade tänkt sig. Robert kom hem till Kristina och Karl-Oskar ensam efter att Arvid blivit sjuk och dött under resan. Han kom dessutom hem tomhänt.

Kristina fann sig aldrig till rätta i Amerika och det var hon nog inte ensam om. Närmare en fjärdedel av Sveriges befolkning utvandrade till Nordamerika.

Robert dog tidigt, bara 22 år gammal. Kristina dog 20 år före Karl-Oskar.

Polen – en modern öststat

Allmänt

Polen är Europas till ytan 9:e största land på 312 575 km² och 7:e mest befolkade med ca 38,4 miljoner. 98,7% av dem är polskspråkiga polacker. 0,6% är ukrainare och övriga 0,7% kommer från andra länder.

Valuta: 1 Złoty (cirka 2,35 svenska kronor) = 100 groszy.

Polen är semipresidentiellt – regeringen ansvarar för inrikespolitiken medan presidenten ansvarar för säkerhets- och utrikespolitiken. Presidenten väljs, vid sidan av den parlamentariska regeringen, genom direkta val.

Tidszonen är GMT+1 som i Sverige.

Klimatet är mildt, tempererat.

Polen har två nationaldagar. 3 maj firar man minnet av Konstitutionen 1791. 11 november firar man att Polen återuppstod som stat på fredsdagen av första världskriget 1918.

Landskoden är PL (liksom toppdomänen, som i Sverige är .se) eller POL och landsnumret +48.

Historia

Polen har en lång historia.

Landet bildades på 900-talet och var en stormakt, men förlorade sin självständighet på 1700-talet.

Man återfick den vid första världskrigets slut 1918.

Sedan Sovjetunionens fall i slutet av 80- och början av 90-talet har Polen fria val och marknadsekonomi (baserad på arbetsfördelning, priset på varor och tjänster bestäms av utbud och efterfrågan).

Landet är medlem i EU sedan 1 maj 2004 och Nato sedan 1999.

1772-1918 fanns ett polskt område som hette Galizien, ägt av det österrikiska kungahuset. Det är numera delat mellan Polen och Ukraina.

Handel

Många produkter och souvenirer kan bara köpas i Polen.

De finaste souvenirerna är bärnsten, kristall och konsthantverk. Varje region har sina egna typiska och unika produkter som finns att köpa i småbutiker och på regionala marknader. I bergen hittar man yllekläder (tröjor, mössor, vantar, sockor och bergsbornas typiska hattar), trävaror (skulpturer och fjällkäppar), och vid kusten kan man inhandla de finaste föremål i silver och bärnsten. Bland de traditionella livsmedlen märks särskilt osten oscypek, pepparkakorna från Toruń, spettekakan från Podlesie, de traditionella pannkakorna.

Några av städerna

Warszawa ("Varschává") är huvudstad sedan 1596, då Sigismund III (på polska Zygmunt III Waza, "Zygmunt chechi Váza") gjorde den

till det. Han var son till Johan III (grundare av Härnösand) och Katarina Jagellonica och sonson till Gustav Vasa. Sigismund var kung av Polen 1587–1632 och Sverige 1592–1599. Det är även landets största stad – med cirka 3,2 miljoner invånare i tunnelbaneområdet. Genom staden rinner floden Wisła ("Viswa").

Staden har flera universitet, bl. a. för medicin, som är internationellt erkänt.

Kraków ("Kraków") var Polens huvudstad efter Poznań, från en bit in på medeltiden (medeltiden var från slutet av 400-talet till 1400-talet) till 1596. Det är landets näst största stad med nästan 1,5 miljoner i storstadsområdet. Gamla staden är sedan 1978 ett världsarv.

Łódź ("Wodch") är Polens tredje största stad, med 698 688 invånare.

En fjärdedel av invånarna utplånades i andra världskriget. Stadens namn betyder "båt" på nutida polska.

Troligen kommer det av en liten å, Łódka ("Wódka"), som betyder "liten båt", som rinner genom staden.

Ån försörjde en gång i tiden stora delar av Łódź textilindustri med vatten.

Lite kuriosa om Wódka.

Ordet vodka, även från ryska водка (wódka), är en variant på вода (voda) som betyder vatten. Så drycken vodka syftar egentligen på vatten.

Wrocław ("Vrättsoff") är landets fjärde största stad med 633 105 invånare. Universitetsstad och ett viktigt industri-, utbildnings- och kulturcentrum.

Bl. a. finns här ett internationellt erkänt medicinskt universitet.

Poznań ("Päsnan") var under Polens äldsta historia (från 900-talet) landets huvudstad. Det är Polens femte största stad, vid floden Warta.

Staden har idag 546 829 invånare (963 332 i storstadsområdet). Poznań är med sitt historiska arv och läge mellan Warszawa och Berlin ett viktigt centrum för näringsliv, transporter, utbildning och kultur.

Universitetet är ett av landets största.

Gdańsk ("Gdansk") är en historisk hansastad (Hansan fanns från mitten av 1100-talet till mitten av 1600-talet). Sedan 1945, då staden blev polsk, är den främst polskspråkig. Gdańsk är landets 6:e största stad, med 461 531 invånare.

Bydgoszcz ("Bydgoschtch") tillhör Polen sedan första världskrigets slut 1918. Det är landets 8:e största stad, med 358 614 invånare (med förorter drygt 400 000). Staden har 2 universitet och 2 högskolor. Den är ett viktigt kulturellt centrum med ett av Polens bästa konserthus. Bydgoszcz är även säte för NATO Joint Forces Training Center, samt det Pommerska militära området (Pomorski Okręg Wojskowy) – det ena av två militära områden i Polen. Bydgoszcz har många fina byggnader. Staden kallas även Polens Amsterdam p.g.a. sitt läge vid flera viktiga vattendrag, bl. a. floden Wisła.

Katowice ("Kátávitse") blev stad 1865 och polsk 1922. 1953-1956 hette staden Stalinogród. Idag är det en industristad och Polens 10:e största stad. Folkmängd strax över 300 000. Hockey-VM 1976 gick där.

Religion

Uppmot 90% av polackerna är romerska katoliker. 1978-2005 var polacken Karol Józef Wojtyła påve, hans påvenamn var på svenska Johannes Paulus II (den andre), på engelska John Paul II (the second), på polska Jan Paweł II ("drogi").

Övriga är ortodoxa kristna, protestanter (Sveriges statsreligion) och bl. a. judar.

Judarna

I vissa källor står judarna inte ens med. Före andra världskriget bodde cirka 3,5 miljon judar i Polen – av 20 miljoner invånare. Bara cirka 10% (350 000) av dem överlevde Förintelsen. Totalt förintades en miljon judar under andra världskriget. Efter kriget, 1968-1972, lämnade tusentals polska judar landet. De flesta av dem kom till Sverige, bl. a. min brors svärföräldrar och deras släktingar 1969. Det finns faktiskt 15 800 personer i Sverige vars båda föräldrar är födda i Polen. Man tror att det idag finns bara några få tusen judar i Polen.

Oświęcim ("Åshfiechim") har du troligtvis aldrig hört talas om. Staden med 40 979 invånare heter på tyska Auschwitz.

4 kilometer från centrum finns det mest ökända nazistiska koncentrations- och förintelseläget (koncentrationsläger betyder att man koncentrerar oönskade människor på en plats i väntan på att förinta dem).

Auschwitz bestod av 3 huvudläger:

Auschwitz I – Stammlager, koncentrationsläger och lägrens administrativa centrum

Auschwitz II – Birkenau, koncentrations- och förintelseläger som byggdes upp när det första läget blev fullt

Auschwitz III – Monowitz, arbetsläger med bl. a. färgfabriken IG Farben.

90% av de som deporterades till läget var judar. Övriga var polacker, romer, sovjetiska krigsfångar och personer av annan nationalitet. Det fanns även homosexuella på läget.

Det var verksamt 1940-januari 1945. Det är idag museum dit bland andra svenskar vallfärdar.

Där kan man se hur läget såg ut och fungerade, samt läsa namnen på de 1,1 miljoner som förintades. 1,3 miljoner kom dit – 200 000 överlevde alltså.

Innan förintelsen var 60% av invånarna i Oświęcim judar. Nu finns inga kvar. Den siste (som även bott i Malmö) dog för drygt 20 år sedan.

Sevärdheter i Polen

Landets mest kända saltgruva ligger rakt under staden Wieliczka ("Vielička"). Gruvan har varit i drift sedan 1200-talet och är en av världens äldsta saltgruvor i drift. Dit har min familj varit, men inte jag. Det såg riktigt häftigt ut på bilderna. Man kan ta saltkorn som ramlat och äta dem.

Nationalparken Słowiński ("Swāvinski") finns på Unescos naturreservatlista. Den största sevärdheten är de 40 meter höga rörliga sanddynerna, vinden blåser sand över allt som finns i dess väg. Insjöarna Lebsko och Gardno upptar över hälften av parkens yta. Här finns växter och djur som är typiska för havskusten. Fin utsikt över området har man från fyrtornet vid sanddynen Czolpino och från utsiktstornet på berget Rowokól.

I byn Kluki finns ett friluftsmuseum. Här anordnas olika folkfester som visar för området typiska sysselsättningar, slöjd och teknik.

Språket

Polska är det näst mest talade slaviska språket med 55 miljoner. Förutom i Polen talas polska av betydande minoriteter i Vitryssland, Litauen, Ukraina, Tyskland och USA. 97% av polackerna talar polska, näst högsta procenten i Europa med landets officiella språk som modersmål/förstaspråk.

Vilka som har den högsta procenten

hittade jag tyvärr inga uppgifter om. Men jag gissar att svaret kommer här. Landet gränsar till Ryssland, ryska är för övrigt det mest talade slaviska språket och världens 8:e största språk (155 miljoner).

Ryskakunskaperna hos den polska befolkningen är goda (mycket av historiska skäl). Polska påminner också en hel del om ryska, men de använder inte samma alfabet. Det första polska uttryck jag lärde mig hemma när jag var liten var dzień dobry (djin dobri), som betyder god dag.

Mat

Pierogi, kokta piroger, ingår i det polska köket sedan 1200-talet och kom till Polen över Ryssland. De är idag Polens nationalrätt. Finns i många olika varianter med olika fyllning och kryddor. Vanligast är kött, keso, surkål, bovete, svamp, potatis och frukter eller bär. De med frukt och bär äts med grädde.

Bigos är känd i Sverige som jägargryta. Gjord på olika kött, kål, surkål, korb, honung, svamp och hela tomater eller tomatpuré. Serveras ofta med rågröd eller mosad potatis.

Gołębki/golombki kan jämföras med kåldolmar. Det är nötfärs, fågel, färskött eller en vegetarisk rätt med ris, svamp och lök som sveps in i stora kålblad och steks eller kokar en stund i en slags krämig tomatsås.

Kiełbasa som betyder korb är polsk basföda och finns i flera olika former; rökt eller färsk,

men nästan alltid gjord på fläskkött. De är nästan alltid kryddade med vitlök.

Kaszanka är en blodkorv med bovete eller korngryn.

Lazanki är pasta (äggnudlar eller tagliatelle är mest likt originalet) med kål eller surkål, korv/kött eller svamp.

Zapiekanka är en gigantisk varm macka, men den är enkel att göra. Det är en hel rostad baguette med massa smörstekta champinjoner och riven ost. Toppas gärna med ketchup och salladslök vid servering. Kallas även "polsk pizza" för att den kan köpas på tågstationer i landet.

Naleśniki betyder pannkakor. Serveras ofta med ost eller kvarg blandat med socker, sylt eller frukt. De med ost heter Naleśniki z serem (pannkakor med ost).

Barszcz ("barsch") är det polska namnet på borstj, rödbets soppan som många nog förknippar bara med Ryssland. Men det finns ingen speciell polsk variant, den görs olika även i olika delar av Ryssland.

Serveras som där med smetana (som normalfet Crème Fraiche i konsistensen men smakar grädde, finns i vissa matvarubutiker även i Sverige).

Żurek/barszcz biały (vit barszcz) är en soppa av syrat rågmjöl med kött och ibland även kokt potatis och ägg. Kan serveras i en sopptallrik, men traditionellt får man den i ett bröd. I norr förstärks den ibland med rökta korvbitar. I söder serveras den med kokta äggghalvor.

Zrazy kan göras på många sätt med olika fyllningar. Traditionellt är det oxrullader smaksatta med salt och peppar och fyllda med grönsaker, svamp, potatis och ägg och stuvade i en gräddsås. Serveras ofta med mosad potatis och någon grönsak.

Grzybowa är en svampsoppa som lagas på torkad svamp, ofta karljohansvamp.

Rosól är en soppa innehållande vatten, lök, grön selleri, persilja, kål, purjolök och kyckling (vilken del som helst). När allting kokat ihop smaka av med salt och peppar.

Grochówka (bönsoppa) är en klassisk husmansrätt.

Kotlet Schabowy är ganska lik Wienerschnitzel.

Panerad fläskkotlett eller fläskkarré med mosad potatis och grönsaker. Istället för fläskkött kan man använda kyckling.

Kotlety mielone är en variant av pannbiffar.

Placki Ziemniaczane (raggmunkar) innehåller lök, morötter eller andra grönsaker. Serveras varm med smetana. Eller så kan du ringla socker över.

Kluski śląskie/pyzy/knedle/ kopytka liknar kroppkakor. Potatisdegsbollar som oftast är fyllda med bär eller frukt. Äts med smetana eller smält smör.

Czarnina är en soppa gjord på ankblod och höns- eller ankbuljong. Det finns även gyllene Czarnina, utan blod.

Förekommer nu lika sällan som blodpalt i Sverige.

Zupa ogórkowa är, som namnet antyder, gurksoppa.

Golonka är fläsklägg.

Sernik, även kallat Serownik, är ett traditionellt bakverk. Namnet kommer från polska ser (ost). Kakan kan närmast beskrivas som en slags cheesecake. Den innehåller ofta russin. Det finns flera varianter, på mördegsbotten, med eller utan rutnät, eller av enbart ostmassa, sernik wiedeński (Wienostkaka), samt även kalla/ogräddade varianter.

Makowiec är en traditionell mäktig kaka. Namnet kommer från ordet mak (vallmofrö).

Till största delen består kakan av vallmofrön blandat med socker, rom och russin. Görs vanligen som en rulltårta, ibland med glasyr på toppen, eller som en kaka med mördegsbotten med vallmofrömassan ovanpå. Kakan är nästan ett måste vid julbordet och påskfirandet, liksom Sernik.

Sękacz är en variant av spettekaka, från Podlasie i nordost.

Oscypek är rökt ost från saltad fårmjolk. Ungefär som halloumi.

Kwaśne mleko är syrad mjölk.

Mazurka

Mazurka är från början en polsk folkdans, numera nationaldans, av samma ursprung och liknande rytm som den svenska åttondelspolskan (3/4-takt) och hambo.

TEXT: Stina Palm

KÄLLA: Wikipedia, Wikimedia, polen.travel, polen.guru, sydsvenskan.se, skma.se, dn.se, swedenabroad.se, historiska.se, swedishnomad.com, bulletinen.org, thespruceeats.com, mathem.se, zeinaskitchen.se, aftonbladet.se, ripleybelieves.com, ica.se, ef.se, Wikipedia, radiodokumentären Ickemedborgarna.

BELGIEN

Belgien är bara lite större än Småland, Sverige är ungefär 15 gånger större, men Belgien har miljoner invånare (1 miljon mer än oss). I landet finns också 3000 (!) slott. Det har länge varit tal om att Belgien borde delas, att Flandern borde tillhöra Nederländerna och Vallonien Frankrike. Fram till den 19 april 1839 tillhörde Belgien Nederländerna.

Namnet Belgien

Härstammar från Gallia Belgica, en romersk provins i den nordligaste delen av Gallien (dagens Frankrike, Belgien, västra Schweiz samt Tyskland och Nederländerna väster om floden Rhen) som beboddes av belgier (belgae).

Historiskt ingick Belgien, Nederländerna och Luxemburg i Nederländerna, som täckte ett något större område än Benelux, som de tre länderna tillsammans kallas idag.

Provinser

Landet har 10 provinser, 5 i norra tredjedelen Flandern, namngivna från nordväst till sydost:

Västflandern med provinshuvudstaden Brygge. Brygge (118,053 invånare) nordväst om Gent kallas Belgiens Venedig, men har bara en stor kanal som går rakt igenom stora delar av staden. Det är en historisk stad med många gamla byggnader bevarade. Men det jag minns från staden är den guidade båtturen längs den stora

kanalen. Även korta jag följde guidens instruktioner och duckade (eller snarare böjde mig ned) för att inte slå huvudet i vissa låga broar.

Östflandern med provinshuvudstaden Gent (257,029 invånare)

Provincen med provinshuvudstaden Antwerpen. Antwerpen i norr är Flanderns största stad. 517,042 invånare, 940,671 i storstadsområdet. Dess hamn är den näst mest aktiva i Europa. Antwerpen har stor diamantindustri och kallas ”Världens diamant-huvudstad” och tack vare hamnen var det lätt att frakta diamanten därifrån.

Limburg med provinshuvudstaden Hasselt

Flamländska Brabant med provinshuvudstaden Leuven, 99,288 invånare. Här har Belgiens största universitet sitt säte. Regionen med staden

Bryssel. 178,552 invånare (1,789,447 i storstadsområdet). Till storstadsområdet men ändå inte på något vis räknas Schaerbeek i nordost med sjätte största invånarantalet – 132,590 – och Anderlecht i västra delen med åttonde största invånarantalet, 117 412.

Vallonien i söder har också 5 provinser:

Vallonska Brabant med provinshuvudstaden Wavre,

Hainaut med provinshuvudstaden Bergen. Staden Charleroi med 202,182 invånare är Belgiens femte folkrikaste och den största staden i Vallonien.

provinsen med provinshuvudstaden Namur, 110 632 invånare. Namur är också Valloniens regionhuvudstad.

provinsen med provinshuvudstaden Liège. 196 970 (633 934) invånare.

Provinsen Luxemburg med provinshuvudstaden Aarlen.

Städerna med angivna invånarantal har tillsammans 1 929 750 av 11 miljoner invånare.

7 av de 10 största städerna ligger i Flandern. Idag bor 97.4% av Belgiens befolkning i städer, vilket gör det till det 6:e landet i världen när det gäller folkförflyttning från landsbygd till stadsområden.

Flaggan

Flaggan har samma mönster som Frankrikes trikoloren, färgerna är ungefär samma som Tysklands (Tysklands har snarare guld än gult) men sitter inte i samma ordning och har inget med Tyskland att göra.

De kommer från Brabants vapensköld, ett gult lejon med röda klor på svart bakgrund.

Skölden är väldigt lik Belgiens.

Inofficiella nationaldagar

Flamländska nationaldagen: 11 juli

Vallonska nationaldagen: 27 september

Nationalsången

La Brabançonne, som betyder Sången om Brabant. Då Belgien är ett trespråkigt land finns text på alla tre språken (flamländska, franska, tyska).

Flandern

I landets norra tredjedel Flandern bor cirka 60% av befolkningen och där talar man flamländska, som i stort är samma som grannarna Nederländernas språk.

Jag var i Flandern sommaren 2001 tillsammans med en grupp svenskar och besökte en grupp flamländare. Vi bodde på det estetiska träningscentret Destelheide i byn Dworp i kommunen Beersel, 14 kilometer söder om huvudstaden Bryssel. De här ungdomarna sa att det var lättare att samarbeta med oss svenskar än med vallonererna. De ser dessutom Gent som sin huvudstad.

De flesta som hört talas om någon kuststad i Belgien har nog hört Oostende, som ligger precis väster om Brygge i Västflandern. Men jag var till en annan kuststad i Flandern, Knokke, lika långt norr om Brygge.

Flamländska

Som jag skrev längre upp är flamländska nästan samma som nederländska.

Skillnaderna finns mest i uttal, i flamländskan formas che-ljuden längre fram i munnen och blir mjukare.

De båda språken liknar tyska och svenska, framför allt i skriftspråket, så skrivna är de inte så svåra att förstå. I talspråken gör en massa extra che-ljud att det blir svårt att förstå.

Uitgang, stadhuis, hoofdstad, dansje/zwempartij in de regen, groepsfoto, Zweden, Zweekeds, koekjes, wafels,

gratis, bus, centrum

Ik begrijp je niet! = Jag förstår dig inte

Begrijpt u mij? = Förstår du mig?

Wat is u naam? = Vad heter du?

Mijn naam is ... = Jag heter ...

Wat is dit? = Vad är det?

Waar is het? = Var är det?

Hier/daar = Här/där

Pas op! = Se upp!

Een ongeluk komt zelden alleen = En olycka kommer sällan ensam

Alle wegen leiden naar Rome = Alla vägar leder till Rom

Men det finns ord som är olika på flamländska och nederländska.

T. ex. de här:

(BE) (NL) (SE)

appelsien sinaasappel apelsin

plaaster gips pleister plåster

(kook)pot pan kastrull

tas (om uit te drinken) kop(je) of mok kopp eller mugg

retourneren terugzenden ställa/lämna tillbaka

inwonertal inwonersaantal invånarantal

schoolreisje schoolreis skolresa

vrachtauto vrachtwagen lastbil

Ett annat exempel på ord som heter olika är pojke.

På nederländska heter det junge - lika som på tyska.

På flamländska heter det manneke.

Bryssel

Huvudstaden Bryssel ligger i regionen Bryssel som är insprängd i provinsen Flamländska Brabant i Flandern och där används officiellt både flamländska och franska, men 80% av invånarna är franskspråkiga.

Bryssel visste mina flamländska vänner nästan ingenting om.

Vi gick förbi monumentet Atomium i centrum och det hade de ingen aning om vad det var eller vad det hette. Atomium är ett 102 meter högt byggnadsverk och monument. Det skapades inför Världsutställningen i Bryssel 1958 (Expo 58) och har blivit en symbol för Bryssel. Byggnaden formgavs av André Waterkeyn och består av 9 stålsfärer (från början av aluminium) som bundits samman så att hela verket bildar en järnkristall förstorad 165 miljarder gånger.

Le Petit Julien

Hiëronymus Duquesnoy d.ä., född 1570 i Le Quesnoy i Frankrike, död 1641 i Bryssel, var en fransk-flamländsk skulptör. Han skulpterade bl. a. 1619 den världskända 61 centimeter höga bronsstatyn Le Petit Julien (Den lilla Julien) i Bryssel, som också är en fontän. Figuren har flera gånger blivit stulen; den nuvarande statyn är från 1965.

Den ursprungliga, som återstälts i ursprungligt/bra skick, har behållits och förvaras idag på Maison du Roi/Broodhuis.

På olika länders nationaldagar bär skulpturen nationaldräkter eller kläder i respektive lands flaggfärger.

T. ex. - i geografisk ordning - Belgien 21 juli (den hade varit kul att fira när vi var där. Första kungen Leopold I blev kung 1831): svart-klargul-klarröd, Nederländerna 27 april: mörkblå-vit-mörkröd, Tyskland 3 oktober: svart-röd-gul(d), Luxemburg 23 juni: klarröd-vit-klarblå, Frankrike 14 juli: klarblå-vit-klarröd, Sverige 6 juni: blå-gul. Men den 6 juni 2015 hade han svensk folkdräkt. Pojken kan också ses i diverse andra kläder, tomte till jul t. ex.

Politik och försvar

EU (Europeiska Unionen) grundades i Belgien och har sitt huvudkontor i Bryssel.

EU:s kontor ligger på Rue de la loi i centrala staden.

Eurokontanter infördes i landet den 1 januari 2002 och mina vänner berättade att de fick många fler mynt än med belgiska franc som de hade innan.

Nato (Nordatlantiska fördragsorganisationen) är en militär allians som upprättades 1949. Man har kollektivt försvar där medlemsstaterna är överens om att försvara varandra mot yttre angrepp. Kontoren ligger mellan centrum och flygplatsen och en av de som jobbar där är Norges fd statsminister Jens Stoltenberg, som den 1 oktober 2014 tillträdde som generalsekreterare.

Europaskolan

Europaskolor finns på orter där större EU-organ finns lokaliserade.

De omfattar nivåerna förskola, grundskola och gymnasieskola (sekundärskola) och undervisningen vid respektive skola bedrivs på flera av EU:s officiella språk.

Språksektioner

Antalet språksektioner per skola är 3-12. Engelska, franska och tyska språksektioner finns vid samtliga Europaskolor. Vid två, Luxemburg I och Bryssel II, finns svenska språksektioner.

Det totala antalet svenska elever är cirka 400, varav de flesta, 350 går på Bryssel II.

Lista över Europaskolor

Belgien

Det finns 5 Europaskolor i Belgien varav 4 i Brysselområdet, och en i Mol.

Bryssel I, i kommunen Uccle, öppnad 1958

Bryssel II Woluwe, öppnad 1974 - en av de skolor som har en svensk språksektion.

Här jobbar en bekant till mig sedan 2011 (slutat nu, gammal information) som förskollärare.

Bryssel III, i kommunen Ixelles, öppnad 2000 Bryssel IV, avsedd att finnas i stadsdelen Laeken i Bryssels kommun, men finns just nu i stadsdelen Berkendael i kommunen

Forest. Öppnad 2006

Mol, öppnad 1960

Frankrike: Strasbourg, öppnade 2008

Italien: Varese, öppnad 1960

Luxemburg

Luxembourg I (Kirchberg), öppnad 1953 - en av de skolor som har en svensk språksektion

Luxembourg II (Bertrange/Mamer), öppnad 2007

Nederländerna: Bergen, öppnad 1963

Spanien: Alicante, öppnad 2002

Storbritannien: Culham, öppnad 1978 (men nu är ju landet inte med i EU längre)

Tyskland

Frankfurt am Main, öppnad 2002.

Har en engelsk, en tysk, en italiensk och en fransk sektion för varje årskurs.

Karlsruhe, öppnad 1962

München, öppnad 1977

Vallonien

Cirka 40% av befolkningen bor i södra delen av landet, Vallonien och de är franskspråkiga.

Waterloo är en stad i kommunen Waterloo i provinsen Vallonska Brabant. Den ligger 12 kilometer söder om Bryssel. Det är alldeles nära där jag var, vilket jag lyckligtvis inte visste då. Anledningen kommer jag till. Namnet lär komma av det flamländska ordet för vatten - water (men här i betydelsen blöt) och loo som betyder skog eller skogsglänta.

Staden är mest känd för det slag som den 18 juni 1815 utkämpades mellan Napoleon och hans trupper på ena sidan och Storbritannien, delar av

Tyskland samt Nederländerna på den andra. Napoleon besegrades till slut vilket innebar slutet på Napoleon-krigen.

Vid slagfältet finns en staty i form av ett lejon, Butte du Lion/Leeuw van Waterloo på en konstgjord kulle och med trappor upp till den. I området finns även två höga pelare som är minnesstatyer.

Mina 90-talsidoler ABBA:s melodifestivallåt från 1974 handlar om det slaget. Hade jag vetat att jag var nära hade jag förstås velat åka dit, jag frågade men ingen förstod min entusiasm.

Belgisk franska

Belgisk franska är den franska som talas i Vallonien, vid sidan av t. ex. vallonska.

Det är nästan samma som fransk franska, men det finns några skillnader i ordförrådet p.g.a. främst influenserna av landets andra språk samt ren regionalism.

Faktumet att Belgien har varit politiskt separerat från Frankrike i flera århundraden (förutom en kort period under Napoleon I:s styre), minskade chanserna för att franskan på båda sidor om gränsen skulle bli enhetlig; vilket visar sig speciellt inom områden som matlagning och offentlig administration. På belgisk franska heter

70 septante i stället för den franska franskans soixante-dix (som bokstavligt betyder sextio-tio); och 90 heter nonante i stället för quatre-vingt-dix (som bokstavligt betyder fyra-tjugotio).

I Frankrike säger man "à tout à l'heure" = vi ses senare. I Belgien heter det à tantôt eller à bientôt = vi ses snart.

Svenska

frukost. Lunch, middag

Fransk franska

le petit-déjeuner, le déjeuner, le dîner

Belgisk franska

le petit-déjeuner, le dîner, le souper

Eupen-Malmedy

I östra Vallonien finns området Eupen-Malmedy. Där bor 0,9% av befolkningen, alltså cirka 100 000 personer och de är tyskspråkiga.

Eurovision Song Contest

Belgien har vunnit en gång, med Sandra Kim från Montegnée, precis nordväst om Liège och landet deltar i princip alltid.

De brukar variera mellan att skicka en vallon som sjunger på franska eller en flamländare.

Oftast presenteras poängen från Bryssel av en vallon på franska, men det har hänt att det varit en flamländare på engelska.

Mat och sötsaker

Olika varianter av våfflor

Det finns 12 olika slags wafels i olika regioner, här är de enda 2 varianterna jag hittar information om:

Brysselvåfflor är gjorda av en tunn smet med jäst som gör dem lättare och de är mer rektangulära med djupare hål och släta kanter.

Vi köpte med oss deg hem och gräddade i vanligt våffeljärn. Jag har även försökt göra wafels själv och visste då inte att det finns en variant som är som våra, så jag tyckte att det blev fel när jag i själva verket gjorde brysselvåfflor.

Liègevåfflor är gjorda av en söt bröddeg; tjock och klibbig och innehållande bitar av socker, som karamelliseras och bildar en krispig guldyta.

Degen läggs i våffeljärnet och våfflan får ojämna kanter och blir bastantare, sötare, och segare. Det här är den variant jag har ätit flera gånger och jag älskar den.

På franska heter våffla gaufre.

Äkta belgiska våfflor serveras bara som de är, ofta ur snabbmatsvagnar, det är också så jag ätit dem i Belgien och ute här i Sverige, i en servett direkt i handen.

Sockret gör att de smakar mycket.

Serverade med tillbehör, ofta så mycket att man vare sig ser våfflan eller känner smakerna i den, är en turistgrej.

Våffeljärn för Liègevåfflor går att köpa i Sverige också.

Våfflor tros komma från Belgien och om det stämmer lär wafels vara originalnamnet.

Moules et frites/ Mosselen en frieten

Belgiens (inofficiella?) nationalrätt, musslor med pommes frites.

Nordsjömusslor, som är köttigare och större än franska, fångas i juni-april, och kokas antingen i en klassisk grönsaks- och vitvinsbuljong eller i öl. De serveras med pommes frites. Gör som lokalbefolkningen, och ta musslorna med ett tomt skal.

Namnet pommes frites kommer av franskans pommes de terre frites som ordagrant betyder "friterade jordäpplen", dvs friterade potatisar.

I USA kallas Pommes frites "French fries" eller bara Fries.

En teori kring namnet French fries är att amerikanska soldater i första världskriget (28 juli 1914-11 november 1918) kallade dem så för att de belgiska soldater som introducerade dem till rätten talade franska, de var alltså troligen valloner.

Annan, inte lika känd, mat

Waterzooi

Waterzooi betyder ordagrant "tilltäppt vatten". En krämig stuvning med ägg och smör. Kommer ursprungligen från Gent, där den lokala killen Charles V (den heliga romerska kejsaren) sägs ha räknat den som sin

favoriträtt. Idag är det vanligare att den görs med kyckling än fisk, hursomhelst så serveras den som soppa.

Sirop de Liège / Luikse Siroop

Liègesirap är en söt, klibbig brun gelé gjord av förångade fruktjuicer (fruktjuicer där vattnet kokats bort) – dadlar, äpplen och päron är bestående ingredienser. Sirop de Liège slår till och med ut nutellan. Bred den på en baguette till frukost, eller ät med ostar till lunch.

Boulet au Sauce

Lapin/Balletjes op Luikse Wijze

”Köttbulle i kaninsås” är en direktöversättning på det franska namnet, men rätten innehåller inte kanin. Köttbullarna, ”boulettes” är små, ”boulets” är större och båda är vanligtvis en blandning av både fläsk- och biffkött) serveras i en sötsur sås gjord på gul lök, vinäger, brunt socker, och Sirop de Liège. Förvänta dig att se dem serverade med pommes frites, crudités – skurna eller hela råa grönsaker – eller t.o.m. fruktkompott (inkokt frukt).

Anguilles au Vert / Paling in't Groen

Lyckligtvis är ”ål i grön sås” godare än det låter. Bitar av vit, köttig ål (som har konsistensen av kyckling, bara mer smakrik) är stuvade i en tjock, örtig sås av ängssyra och körvel – därav dess ljusgröna färg.

Tomates aux Crevettes Grises / Tomaat met Grijze Garnalen

Populär aptitretare. Tomater med saftiga grå små räkor som känns igen som ”Östersjöns kaviar”.

Räkorna skalas, blandas med majonnäs och stoppas i kalla tomater.

Stoemp

En huvudbeståndsdel i Brysselköket. Man blandar potatismos och grönsaker som brysselkål, morötter, lök och grönkål. Det serveras vanligtvis antingen som en huvudrätt eller som en välkomsträtt med korv eller stuvat kött.

Tarte au Riz/Rijsttaart

Kommer från Verviers, nära Liège. En söt flan fylld med en tjock vaniljsåsliknande blandning av ris och mjölk och glaserad med ägg.

Speculoos

Inte mat, utan kaka. Belgiens inofficiella nationalkaka. De här släta, smaksatta mördegskakorna är så älskade att du till och med kan få speculoos-smaksatt pålägg, men även glass eller gelato (italiensk glass, utan grädde). Ursprungligen bakades de för att fira St. Nicholas dag (6 december), nu finner du dem året runt. Jag älskade de här.

Kända belgare

Georges Lemaître
(Lemaître=Mästare), född 17 juli 1894 i Charleroi, död 20 juni 1966 i Leuven. Han är mest känd för att ha lagt grunderna till Big Bangteorin 1927 genom att göra en tidigare teori till vetenskap.

Antoine-Joseph ”Adolphe” Sax, född 6 november 1814 i Dinant sydost om Charleroi, död 7 februari 1894 i Paris.

Han uppfann saxofonen på tidigt 1840-tal och fick den patenterad 1846.

Seriefigurer Tintin (vars namn betyder ungefär ”ingenting alls” på franska), flamländskt namn Kuifje, skapades av Georges Prosper Remi, alias Hergé. Han föddes den 22 maj 1907 i Etterbeek nära Anderlecht, och dog 3 mars 1983 i Bryssel.

Bland förslagen jag hittat på saker att göra i Belgien på vintern (förutom att besöka städerna och äta och dricka det jag redan presenterat), var det här det som föll mig i smaken:

Tintin/Hergémuséet på Ottignies-Louvain-la-Neuve mellan Bryssel, Leuven, Charleroi och Namur. Du tar dig dit från Bryssel på en timme med tåg. Men även Bryssel är en jättebra plats för Tintinfans, det var här han först syntes, i tidningen Le Petit Vingtième. Håll utkik runtom i Bryssel efter storskaliga väggmålningar! Jag vet att jag såg någon Tintinfigur någonstans, men jag minns tyvärr inte mer än så.

Smurfarna (franska Les Schtroumpfs, flamländska De Smurfen) skapades i slutet av 1950-talet av Pierre ”Peyo” Culliford, född den 25 juni 1928 i Bryssel, död där den 24 december 1992.

Lucky Luke skapades 1946 av Maurice ”Morris” de Bevere. Han föddes den 1 december 1923 i Kortrijk, Västflandern och dog den 16 juli 2001 i Bryssel, bara tre dagar innan jag var där.

Sport

Fotbollsspelaren Pär Zetterberg har spelat i Belgiens mest framgångsrika klubb Anderlecht.

Fräddrott

Höjdhopperskan Tia Hellebaut från Antwerpen och kortdistanslöperskan Kim Gevaert från Leuven.

Tennis

Justine Henin (Hardenne hette hon bara i 5 år) från Liège och Kim Clijsters född i Bilzen, men uppväxt i Opitter i provinsen Limburg.

Cykel

Baron Edouard Louis Joseph ”Eddy” Merckx, född 17 juni 1945 i Meensel-Kiezegem, strax nordost om Leuven, dominerade sporten under början av 1970-talet med många segrar i de stora cykeltävlingarna.

Freddy Maertens (född 13 februari 1952 i Nieuwpoort) blev landsvägs-världsmästare 2 gånger. Hans karriär sammanföll med de bästa åren för Eddy Merckx och anhängare och reportrar var splittrade angående vem som var bäst.

Jacques Rogge

Greve Jacques Rogge, född 2 maj 1942 i Gent, död 29 augusti 2021 i Deinze, Belgien, var läkare (ortopedkirurg) och ordförande (president) i Internationella olympiska kommittén (IOK) 2001–2013. Han har själv tävlat i segling (finnjolle) vid tre OS; 1968 i Mexiko city, 1972 i München i Tyskland och 1976 i Montréal i Kanada. Han spelade även i det

belgiska landslaget i rugby.
Rogge anses ha bidragit till att åter-
upprätta IOK:s rykte efter tidigare
trubbel.

Bowling och biljard

Bowlingklot och 80% av världens
biljardbollar kommer från Belgien.
Landet har också ett antal världs-
spelare i biljard, eller snooker som
det kallas i tävlingssammanhang,
både flamländare och valloner.

KÄLLA: www.ottsworld.com,
www.cntraveler.com, focusonbelgium.be,
visitflanders.com, novasol.se, 10fakta.se,
so-rummet.se

Nederländerna

Nederländerna (nederländska: Nederland, frisiska: Nederlân, traditionellt kallat Holland – som är en region i landet – ligger i Västeuropa. Gränsar till Nordsjön i norr och väster, Belgien i söder och Tyskland i öster. Tidszon CET (UTC+1), sommartid CEST (UTC+2)

Nederländerna är 41 543 km² (134:e). 18,41% vatten. Har enligt 2019 års uppskattning 17 424 978 invånare (64:e). Huvudstad och största stad är Amsterdam med cirka 813 000, men regeringen och generalstaterna har säte i Haag, där också kungen, Willem-Alexander, har sitt residens. Officiellt språk är nederländska, holländska är idag främst de dialekter som talas i just provinserna Nord- och Sydholland.

Västfrisiska är officiellt språk (vid sidan av nederländska) i provinserna

Friesland. Ytterligare erkända regionala språk, dock inte med samma status som västfrisiska, är lågsaxiska och limburgiska. Med 419 invånare/km² är Nederländerna det befolkningstätaste landet i Europa, 23:e i världen.

Namnet Holland

Nederländerna brukar traditionellt kallas Holland i vardagligt tal, vilket är en allmänt använd synonym för landet. Historiskt har namnet använts som formellt namn för landet av flera olika länder, däribland Sverige (t.o.m. 1940).

Historiskt syftar namnet Holland på den historiska regionen vid samma namn som är uppdelad i de nederländska provinserna Nord- och Sydholland. Då dessa tidigare var de mest utvecklade och i egenskap av kustprovinser hade mer kontakt med andra länder kom nederländare att kallas för holländare i andra länder. Den nederländska regeringen arbetar aktivt för att användandet av Holland som synonym för Nederländerna ska avvecklas internationellt. 2019 valde landet att tävla i Eurovision Song Contest 2020 under namnet Nederländerna istället för Holland.

Historia

Under Karl V, tysk-romersk kejsare (1519–1556) och kung av Spanien, var regionen en del av de 17 nederländska provinserna, i vilka även det mesta av dagens Belgien ingick.

Landet har haft kolonier och handelsstationer över hela världen.

Återfick självstyre tillsammans med de österrikiska Nederländerna och med Luxemburg 1815. Belgien bröt sig loss 1830. Luxemburg lydde under det nederländska kungahuset men med andra tronföljdsregler och bröts loss efter kung Vilhelm III:s död. Under 1800-talet industrialiserades Nederländerna förhållandevis långsamt jämfört med kringliggande länder.

Efter fördts världskriget blomstrade industrin åter inom Benelux och EG. Nederländerna blev också medlemmar i Nato.

Geografi

41 543 km², något större än Schweiz men mindre än Danmark.

Nederländerna är flackt. Cirka 50% av landet ligger mindre än en meter över havet och 25% ligger faktiskt under havsytans nivå.

Högsta punkten är med sina 322 meter Vaalserberg i sydost, där en smal remsa skjuter ner mellan Belgien och Tyskland.

Största sjön är IJsselmeer, 1250 km². Många låga områden skyddas av vallar. Stora delar av landet är gammal havsbotten.

Landet delas in i två delar, åtskilda av de tre floderna Lek, Waal och Maas. Dessa två områden skiljer sig åt genom olika dialekter och religion, den norra delen är främst protestantisk och den södra katolsk, undantaget vissa städer och öar.

Klimatet är tempererat, fuktigt kustklimat med milda vintrar och svala somrar. I allmänhet blåser det från sydväst och det snöar ungefär 20 dagar om året.

Politik och styre

Nederländerna var en republik 1581-1806. Sedan 1815 har landet varit en konstitutionell monarki med namnet Kungariket Nederländerna. Grundlagen är från 1815, men den reviderades 1848.

Statschef är sedan 30 april 2013 kung Willem-Alexander. Formellt tillsätts regeringen av honom.

Administrativ indelning Provinser

Nederländerna är indelade i 12 administrativa regioner, kallade provin-cies (provinser).

11 av provinserna har medeltida anor, medan Flevoland utgörs av markområden som har vunnits från havet under 1900-talet. Alla provinser indelas i gemeenten (kommuner), totalt 355 (fr o m 2019).

Största städer

Amsterdam, Nordholland, 825 080
Rotterdam, Sydholland, 625 472
Haag, Sydholland, 515 076
Utrecht, Utrecht, 335 089
Eindhoven, Noord-Brabant, 223 876
Tilburg, Noord-Brabant, 211 726
Enschede, Overijssel, 158 308
Apeldoorn, Gelderland, 158 226
Haarlem, Nordholland, 157 058
Amersfoort, Utrecht, 152 752
Arnhem, Gelderland, 152 506

Ekonomi

Valutan är numera Euro (EUR). Före 2002 var det gulden. Nederländerna har en välmående och öppen ekonomi och regeringen har framgångsrikt minskat sin roll sedan 1980-talet. Industriell produktion sker främst inom matförädling, kemisk industri, oljeraffinering och tillverkning av elektriska maskiner. En högt mekaniserad jordbrukssektor sysselsätter inte mer än 4% av arbetskraften men producerar ett stort överskott till matförädlings-industrin och export. Nederländerna är tredje största exportör av jordbruksprodukter i världen, efter USA och Frankrike. Nederländerna hanterade framgångsrikt frågan om offentliga finanser och stagnerande jobbtillväxt långt före sina grannländer.

Som en av initiativtagarna till euron ersatte Nederländerna sin tidigare valuta, gulden, den 1 januari 1999 tillsammans med de andra anhängarna av en gemensam europeisk valuta. Faktiska euromynt och sedlar infördes den 1 januari 2002.

Nationalitetsmärket är NL. Landskod NL, NLD, 528. Topppdomän .nl. Landsnummer 31

Kommunikationer

Resandet på de nederländska vägarna har ökat kontinuerligt sedan 1950-talet och överstiger nu 200 miljarder personkilometer per år, varav 3/4 görs med bil.

Nederländerna är ledande i västvärlden på cykling. Cirka hälften av antalet av alla resor i Nederländerna görs med bil, 25% med cykel, 20% till fots och 5% med kollektivtrafik.

Med ett vägnät på 139 295 km, vilket inkluderar 2 758 km motorvägar, har Nederländerna ett av de tätaste vägnäten i världen, mycket tätare än de ytstora länderna Tyskland och Frankrike, men inte så tätt som Belgien.

Järnvägsnätet är 3 013 km långt och också ganska tätt. Nätet används främst för persontrafik och når alla större städer. Det främsta järnvägsföretaget är Nederlandse Spoorwegen.

En fietsstraat är en cykelgata där cyklister har prioritet och bilar är "gäster" och måste ge företräde.

Rotterdam är den största hamnen i Europa. Floderna Meuse och Rhen ger utmärkt tillgång till flodhamnar i Tyskland, Frankrike och Basel i Schweiz. 2013 var Rotterdam världens åttonde största containerhamn med 440 miljoner ton gods per år.

Amsterdam-Schiphols flygplats strax sydväst om Amsterdam är den största i Nederländerna och den femte mest trafikerade flygplatsen i Europa när det gäller passagerare.

Som en del av sitt engagemang för en hållbar miljö inledde den nederländska regeringen en plan för att skapa över 200 laddningsstationer för elbilar över hela landet år 2015.

Lanseringen kommer att genomföras av Schweizbaserade kraft- och automationsföretaget ABB och holländska start Fastned, och syftar till att ge åtminstone en station inom 50 kilometers radie från varje hem i Nederländerna.

Nederländerna är det mest tätbefolkade landet i Europa undantaget mikrostater som Monaco, och ett av de mest tätbefolkade länderna i världen, med mer än 400 invånare per kvadratkilometer.

Språk

Det finns två officiella språk, nederländska och frisiska, båda germanska språk. De hör till den västgermanska språkgrenen (tillsammans med engelskan och tyskan). Frisiska talas bara i den norra provinsen Friesland och det är det språk som är närmast besläktat med engelskan. Förutom nederländska och frisiska talas flera dialekter av lågsaxiska i norr och öster; det har inte samma status som frisiska men det är erkänt som regionalt språk. I söder och sydväst skiftar nederländskan till varianter av lågfrankiska, medan de västra dialekterna i Holland kan betecknas som en blandning. I Limburg talas limburgiska, som också är erkänt som regionalt språk.

Religion

De huvudsakliga religionerna är katolicism (18% 1999) (biskopsdömen) och protestantism (15%). Cirka 63% av nederländerna anser sig inte vara medlemmar av någon kyrka. Området söder om de tre floderna är (eller var) allmänt sett katolskt, och den norra delen protestantisk (främst tillhörande den Protestantiska kyrkan i Nederländerna, PKN). 2006 beräknades nästan 6% av befolkningen vara muslimer och mer än 1% hinduer.

Utbildning Kultur

Nederländerna har en historia av många framstående målare. Under 1600-talet, när den nederländska republiken var på toppen av sitt välstånd, var de "holländska mästarnas" tidsålder, så som Rembrandt van Rijn, Johannes Vermeer, Jan Steen och många andra. Bland berömda nederländska målare under 1800-talet och 1900-talet finns Vincent van Gogh och Piet Mondriaan. M.C. Escher är en välkänd grafisk konstnär. En både berömd och ökad nederländsk mästareförfalskare är Han van Meegeren.

Nederländerna är hemland för filosoferna Erasmus av Rotterdam och Baruch Spinoza. René Descartes huvudsakliga arbete utfördes där.

Under stormaktstiden blomstrade även nederländsk litteratur, med Joost van den Vondel och P. C. Hooft som de mest kända namnen.

Under 1800-talet skrev Multatuli om de inföddas dåliga förhållanden i de nederländska kolonierna.

Viktiga 1900-talsförfattare är Harry Mulisch, Jan Wolkers, Simon Vestdijk, Cees Nooteboom, Gerard van het Reve och Willem Frederik Hermans. Anne Franks dagbok skrevs under nazisternas ockupation av Nederländerna.

Repliker av nederländska byggnader finns i Huis ten Bosch, Nagasaki, Japan. En liknande nederländsk by finns i Shenyang, Kina.

Helgdagar

1 januari - Nyårsdagen - Nieuwjaarsmars/april - Påsk - Pasen, omfattar två helgdagar.

27 april - Koningsdag - Nationaldagen (årsdagen av kungen).

4 maj - Dodenherdenking - En minnesdag för de som dog under andra världskriget och på senare tid även för de krigsdödade i allmänhet.

5 maj - Bevrijdingsdag - Befrielsedagen, som firas till minne av den tyska kapitulationen under andra världskriget.

40 dagar efter påsk - Himmelfärdsdagen - Hemelvaartsdag

7 veckor efter påsk - Pingst - Pinksteren, som har två helgdagar.

5 december - Sankt Nikolaus afton - Sinterklaas. En föregångare till jul-tomten ger barnen presenter.

25 december och 26 december - Jul - Kerstmis med Första och Andra juldagen, Eerste kerstdag och Tweede kerstdag.

Sport

Fotboll är den mest populära sporten i Nederländerna. Andra stora sporter är hastighetsåkning på skridsko och cykling.

Framgångsrika nederländska skridskoåkare är Ard Schenk, Gianni Romme, Jochem Uytdehaage, Yvonne van Gennip och Marianne Timmer vilka samtliga är flerfaldiga olympiska mästare. Bland dagens aktiva kan nämnas Ireen Wust, Patrick Roest, Kjeld Nuis och Sven Kramer.

Den mest kände nederländske cyklisten är Joop Zoetemelk som vunnit såväl VM som Tour de France.

Bland dagens aktiva kan nämnas Dylan Groenewegen, Tom Dumoulin, Steven Kruijswijk och Mathieu van der Poel.

Nederländska kampsportstävlande har haft stora framgångarna i K-1. 1993-2007 har 12 av 15 vinnare kommit från Nederländerna.

Nederländerna har varit väldigt framgångsrikt i fotboll. Det finns många kända fotbollsveteraner från Nederländerna. En av dem är Dennis Bergkamp, som slutat.

Luxemburg

Luxemburg i Västeuropa gränsar till Belgien i väster och norr, Tyskland i öster och Frankrike i söder.

Det består av två huvudregioner: Oesling i norr, som en del av Ardenner-massivet, och Gutland i söder. Luxemburg hade 590 667 den 1 januari 2017 och har en yta på 2 586 kvadratkilometer (motsvarande ett fjärdedels Skåne), vilket gör det till en av Europas minsta stater.

Landet leds av en storhertig och är världens enda kvarvarande storhertigdöme. Luxemburg är ett industriland, med en avancerad ekonomi. Dess centrala läge har historiskt gjort att det har haft stor strategisk betydelse för många makter..

Luxemburg är medlem i EU, Nato, OECD, FN och Benelux, vilket speglar dess politiska konsensus till förmån för ekonomisk, politisk och militär integration. Huvudstaden och största staden Staden Luxemburg är säte för flera institutioner och organ inom EU. I enlighet med sitt geografiska läge, är Luxemburgs kultur en blandning av romanska och germanska Europa där man integrerar seder från båda två. Luxemburg är trespråkigt: luxemburgska, franska och tyska är officiella språk. Främst romersk-katolskt.

1999 blev euro Luxemburgs valuta.

Geografi

Luxemburg är ett av världens minsta länder. Det ligger på 167:e plats på listan över världens största länder efter areal och har en yta på ungefär 2 586 km². Landet gränsar i väst till den belgiska provinsen Luxemburg, nästan dubbelt så stor som landet.

Norra delen är en del av Ardennererna och består mest av kullar och låga berg, högsta punkten är Buurgplaat, 559 m ö.h. Högsta toppen Kneiff når 560 m ö.h. Resten av landet är också bergigt.

Luxemburgs östra gräns består av tre floder: Mosel, Sûre och Our.

organisationer

Luxemburg är säte för EU-domstolen och flera viktiga EU-organ. Europaparlamentet har sitt sekretariat i Luxemburg, men sessionerna hålls i Strasbourg.

Försvar

Luxemburgs försvarsmakt är en yrkesarmé som lyder under utrikesministeriet. Insatsförbandet består av två infanterikompanier. Officerare och underofficerare utbildas i Belgien.

Administrativ indelning

Luxemburg är indelat i 3 distrikt som består av 12 kantoner.

Luxemburg

Capellen, Esch-sur-Alzette, Luxemburg, Mersch

Diekirch

Clerf, Diekirch, Redange, Vianden, Wiltz

Grevenmacher

Echternach, Grevenmacher, Remich

Landet har 116 kommuner, varav 12 har speciell status som större städer.

Ekonomi

I början av 2000-talet rankade den brittiska tidningen The Economist Luxemburg som världens rikaste land. Landet har en stabil ekonomi med ordentlig tillväxt, låg inflation och låg arbetslöshet. Den industriella sektorn, som fram till nyligen dominerades av en stålindustri, består idag även av bl. a. kemikalieindustrier och gummiindustrier. Under de senaste decennierna har tillväxt i den finansiella sektorn mer än kompensert för stålindustrins nedgång, och speciellt bankindustrins andel av landets totala ekonomi har

ökat. Jordbrukssektorn består främst av mindre, familjeägda gårdar. Luxemburg har speciellt täta band till Belgien och Nederländerna och är även medlem av EU.

Det klart rikaste landet i EU. Arbetslösheten uppgick i april 2012 till 5,2% av den arbetsföra befolkningen, näst lägst i EU tillsammans med Nederländerna och efter Österrike.

Folkspråket luxemburgiska (Letzeburgesch) är nära besläktat med tyska, men så gott som alla luxemburgare talar både tyska och franska. Luxemburgiska, tyska och franska är alla officiella språk. De flesta invånarna är romerska katoliker. Endast drygt 60% av befolkningen är luxemburgiska medborgare och i huvudstaden Luxemburg mindre än hälften. Cirka 15% av invånarna är portugiser, om än inte i första generation idag. Andra stora invandrargrupper är fransmän, italienare och belgare.

Kultur och samhälle

Idrott

Från sommar-OS har landet ett guld och ett silver. Från vinter-OS har bara den alpina skidåkaren Marc Girardelli fått 2 medaljer. I friidrott har Joseph Barthel vunnit 1500 meter i OS i Helsingfors.

PAPPER OCH STYGN

